

Ak-Koyunlu ve Kara-Koyunlu Türkmenlerinin Gürcistan'a Yaptıkları Seferler

Kâzım Paydaş *

Özet

Güney Kafkasya'nın orta bölgesinde yer alan Gürcistan, Türkler'in tarihte sürekli ilişki içerisinde buldukları bir bölge olmuştur. Türkler'in Gürcüler ile olan bu münasebetleri, Selçuklular zamanında da devam etti. Daha sonraki dönemlerde Timurlular, Ak-Koyunlu ve Kara-Koyunlu Türkmenleri tarafından yapılan seferlerle bu ilişkiler sürdürüldü. Ak-Koyunlu ve Kara-Koyunlu Türkmenleri, Moğollar'ın Anadolu'daki hâkimiyetlerinin sona ermesinden sonra, Anadolu'nun doğusunda ve İran'da bulunan Türkmenleri etraflarında toplayarak buralarda hâkimiyetlerini tesis etmişlerdir. Türkmenler, bu bölgelerdeki hâkimiyetleri esnasında Müslüman ve gayri Müslim hanedanlar ve krallıklarla ilişki içerisinde olmuşlardır. Bu münasebetler içerisinde önemli bir yer işgal eden Gürcistan, çoğu kez Türkmenler'in akınlarına maruz kalmıştır. Bu seferler ise Kara Yusuf, Cihanşah, Uzun Hasan Bey (Hasan-ı Dıraz) ve Yakub Bey dönemlerinde başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Bu seferler sonucunda genel olarak Gürcüler itaat altına alınarak vergiye bağlanmışlardır.

Anahtar Kelimeler: *Türkmenler, Gürcistan, Kara-Koyunlu, Ak-Koyunlu, Kafkasya.*

Abstract

The Raids of the Aq-Qoyunlu and the Qara-Qoyunlu Turcomans on Georgia

Georgia located in the Middle of the South-Caucasus is the region with which the Turks were continuously in contact in the past. These relationships of the Turks with the Georgians continued during the period of the Seljuks. Afterwards, those relationships were carried on by means of the attacks of the Timurids and then the attacks of the Qara-Qoyunlu and the Aq-Qoyunlu Turkomans. After the dominion of the Mongols in Anatolia came to an end, the Turcomans of the Aq-Qoyunlu and the Qara-Qoyunlu ruled over there by gathering the Turkomans in Persia and the east of Anatolia around themselves. During that period, the Turcomans was in contact with the Muslim and the non-Muslim dynasties and the kingdoms. Within those relations, having an important place, Georgia usually became the place which the Turcomans attacked many times. Those raids were successfully carried out during the reign of Qara Yusuf, Jahanshah, Uzun Hasan Beg (Long Hasan Beg) and Yaqub Beg. As a result of those raids, in general, the Georgians were obliged to pay tax.

Key Words: *The Turcomans, Georgia, Qara-Qoyunlu, Aq-Qoyunlu, Caucasus.*

* Yrd. Doç. Dr., Harran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ŞANLIURFA

Giriş:

Gürcistan, güney Kafkasya'nın orta bölgesinde, Kür ırmağı havzasında, batıda Kolchida (Eger), kuzeyde Kafkasya sıra dağlarının orta kısmı ile doğuda kuzey Azerbaycan ile sınırlanmış bir ülkedir. Türkler, Kafkaslar'ın bu bölgesi ile tarihte sürekli ilişki içerisinde bulunmuşlardır¹. Türkler'in Gürcüler ile olan bu münasebetleri Selçuklular zamanında yapılan akınlarla sürdürülmüştür². Nitekim Çağrı Bey, 1018'de Doğu Anadolu'daki muvaffakiyetlerinden sonra Nahcivan bölgesine yönelmiş burada 5000 kişilik süvari kuvvetiyle karşısına çıkan Gürcü kumandanı Liparit savaşa cesaret edemeyerek kaçtığı için bütün havzayı Selçuklu hâkimiyeti altına almıştır³.

Selçuklu Sultanı Alp Arslan ise, 1064 yılında çıktığı Kafkasya seferinde Gürcistan'a girerek Kangarni, Kartli ve Javakhet bölgelerini ele geçirip birçok şehir ve kaleyi fethederek Gürcüleri itaat altına aldı⁴. Ancak, 1067 yılında Gürcü kralı Bagrat'ın Müslüman memleketlerinden Berdea'yı yağmalaması⁵ üzerine Sultan Alp Arslan, 1068 yılı başında Şeki'yi işgal etmiş olan Gürcü ve Abazaları taredetti⁶. Bu sefer sonucunda, Selçuklular Kartli ve Argveti eyaletlerini yerle bir ettiler⁷. 1075 yılında ise, Melikşah Şeddadiler'in Gence'deki hâkimiyetine son vererek, Selçukluların temsilcisi olarak buraya Savtekin'i atadı⁸.

Daha sonra Büyük Selçuklu Devleti'nin taht kavgaları ve diğer iç isyanlarla sarsıldığı, Haçlılar'ın Suriye sahillerine inerek Müslüman topraklarını istilâ ettiği bir dönemde, küçük Gürcü Devleti de bu fırsattan istifade ederek Büyük Selçuklu Devleti topraklarına saldırıya geçti. Gürcü kralı David, Kıpçak hükümdarı Atrak'ın kızı ile evlenerek kalabalık Kıpçak Türklerinin desteğini sağladı. Çünkü bu izdivaçtan sonra Kafkaslar'dan inen Kıpçaklar aileleri ile birlikte Gürcistan ve civarına yerleştiler. Kral David, bunlardan teşkil ettiği 40.000 kişilik bir kuvvetle ordusunu takviye etti. Ayrıca, sarayda özel olarak yetiştirdiği 5.000 Kıpçak Türk gencini de merkezde görevlendirdi. Bu şekilde güçlendirilen bir ordu ile istilâ hareketini başlatan Kral David, Kafkasya'daki Türkmenleri Anadolu'ya sürerek Gence'ye kadar ilerledi. Bunun üzerine Sultan

¹ Bala 1997, 837.

² Brosset 2003, 340 vd.

³ Kafesoğlu 1953, 269; Gümüş 2002, 713.

⁴ Turan 1993, 155; Togan 1981, 192.

⁵ Şadrudî 1999, 30.

⁶ Turan 1993, 164.

⁷ Lang 1997, 100.

⁸ Turan 1993, 202; Nesibli 2002, 723.

Muhammed Tapar, 503/1110 yılında gönderdiği güçlü Selçuklu ordusuyla Gürcüler'i mağlup edip itaat altına alarak Gence halkını onlardan gelecek kötülüklerden kurtardı⁹. Onun ölümünden sonra yerine geçen oğlu Mahmud döneminde, Irak Selçuklularının saltanat mücadelelerinden dolayı içine düştükleri buhrandan faydalanan Gürcüler, asırlardan beri Müslümanlar'ın yönetiminde olan Tiflis ve diğer bazı yerleri işgal ettiler. Bunun üzerine Irak Selçuklu Sultanı Mahmud, kardeşi Tuğrul ve Artuklu İlgazi kumandasında Doğu Anadolu beylerini sefere memur etti. 1121 yılında Tiflis'i kuşatan İlgazi bozguna uğrayarak geri çekildi. Sultan Mahmud bu netice üzerine 1123 yılında bizzat sefere çıktı; fakat Gürcü kralı savaşmaya cesaret edemeyerek kaçtı¹⁰. Ancak, Sultan da bir sonuç alamadı. 1161 yılında Türkler birbirleriyle uğraşırken, Ahlat Şahı II. Sökmen ile Erzurum hükümdarı Saltuk, Gürcüler'in taarruzuna uğrayarak pek çok esir verdiler. Bu muvaffakiyetle Gürcüler, ertesi yıl Duvin'i işgal edip camileri ve evleri yaktılar. Kadınlara Gürcü kadınlarının bile isyanına sebep olacak bir derecede zulüm yaptılar; 30.000' den fazla insan öldürdüler. Bu ağır yenilgi üzerine, Türk beyleri gayrete geldiler; Irak Selçuklu Sultanı Arslan Şah, Atabeg İldeniz, Sökmen ve Erzen beyi Devletşah anlaşarak Gence'de buluşup 1163 yılında Gürcülere karşı giriştikleri savaşta büyük bir zafer kazandılar¹¹. 1202 yılında ise II. Süleymanşah Gürcistan üzerine sefere çıktı. Ancak Gürcülerin tuzağına düşerek yenilgiye uğradı¹².

Daha sonraki dönemlerde de Gürcüler ile Türkler arasındaki münasebetler aralıklarla devam etti. Çünkü Anadolu Selçuklu Devleti'nin Moğollar'ın tahakkümü altına girmesi ve en nihayetinde Moğol hâkimiyetinin de sona ermesiyle birlikte, Anadolu'nun doğusunda bulunan Ak-Koyunlu ve Kara-Koyunlu Türkmenleri tarih sahnesine çıkarak bu bölgelerde iki ayrı Türkmen devleti kurdular. Böylece Türk ve Dünya tarihinde önemli bir yere sahip olarak Gürcistan'a değişik tarihlerde seferlerde bulundular.

Kara-Koyunlular'ın Gürcistan'a karşı Gerçekleştirdikleri Seferler:

XIV. yüzyılın sonunda, Kafkasya'da yer alan Gürcistan, Timur'un yaptığı seferlerden sonra Türk akınları için daha uygun bir alan haline geldi¹³. Ancak, Timur'un ölümünden sonra mirasçıları arasında şiddetli kavgalar başladı. Gürcü kralı II. Konstantin (1407-1412) bu durumdan yararlanarak, Gürcistan sınırları içinde kalan sembolik miktardaki Tatar askerlerini ortadan kaldırdı ve yönetimi

⁹ Şadrüddin 1999, 57; Özeydin 1990, 144.

¹⁰ Turan 1993, 249-250; Abû'l-Farac 1987, II; 357.

¹¹ İbnü'l-Esir 1991, XI; 228; Turan 1993, 253.

¹² Aksarayı 2000, 24; Turan 1997, XI; 227.

¹³ Strange 1905, 181.

yeniden örgütledi¹⁴. Timurluların buradaki hâkimiyetlerinden sonra, Bagrathlılardan I. Alexandre (1412-1442), Gürcistan'da hâkimiyet tesis ederek burada Gürcü birliğini sağlamaya muvaffak oldu. Fakat daha sonra Gürcistan üç krallığa (Kartliya, Kahetya, İmeretiya) ve beş beyliğe ayrıldı¹⁵. Timur'un vermiş olduğu yılgınlıktan sonra, Gürcü krallığı zayıf bir şekilde yeniden toparlanmaya başladı¹⁶. Fakat bu düzelme de fazla uzun sürmedi. Çünkü kısa bir süre sonra, Gürcü sınırlarına yeni bir güç dayandı. Bu, Doğu Anadolu'da ortaya çıkan Kara-Koyunlular idi. Bu dönemde, Kara-Koyunlu Türkmen liderleri Timur'un mirasçılarının zayıf düşmesini fırsat bilerek kendilerini "Azerbaycan Şahları" olarak ilân ettiler. Bu arada Timurlular ve Kara-Koyunlular arasında çıkan hâkimiyet mücadeleleri Gürcistan'ı da etkiledi¹⁷.

Tatarlar ve Gürcüler arasında çıkan bir savaşta ise, Gürcü kralı Giorgi, Somkheti'deki göçebe Tatarlar tarafından 1407 yılında öldürüldü¹⁸. VII. Giorgi'nin bu savaşta can vermesinden sonra, onun küçük kardeşi Konstantin Gürcü tahtına oturdu¹⁹. Bu arada Kara-Koyunlu Kara Yusuf Bey, 814/1411 yılında bir müddetten beri emirlerini dinlemeyerek bağımsız hareket etmeye başlayan Irak-ı Acem valisi Bistam Bey'in cezalandırılması için Erdebil'e göndermiş olduğu askerlerin başarısız olması üzerine, bizzat kendisi oraya yürüyerek Eylül ayında Sultaniye önlerine geldi. Kendisine itaat etmeleri yolunda Bistam ile kardeşlerine haber yolladı ise de, onlar buna pek aldırmaz etmediler. Bunun üzerine, Kara Yusuf askerlerine şehri tahrip etmelerini buyurdu. Bu esnada Şirvânşah Şeyh İbrahim, Şeki valisi Arlat Seyyidî Ahmed ve Gürcü kralı Konstantin, Kara Yusuf Bey'e karşı ittifak ederek birlikte harekete geçtiler. Bu durumu öğrenen Kara Yusuf, 26 Ekim'de Tebriz'e döndü ve orada kuvvetlerini topladıktan sonra 17 Kasım'da Karabağ'a geldi. Buradan Şirvânşah İbrahim'e elçiler göndererek barış teklifinde bulundu. Ancak, bu teklif Şirvânşahı ve müttefikleri tarafından kabul görmediği gibi, bu durum Kara Yusuf Bey'in acizliğine yorumlanarak büsbütün onların cüretlerinin artmasına sebep oldu. Bu duruma son derece öfkelenen Kara Yusuf Bey, 19 Aralık 1412 tarihinde tereddüt etmeksizin Kür ırmağını geçerek müttefik kuvvetlere saldırdı²⁰.

¹⁴ Çiloğlu 1993, 54.

¹⁵ Karamanlı 1996, XIV; 313.

¹⁶ Allen 1971, 126.

¹⁷ Sümer 1992, 37; Aka 1989, 3-4; Aliyarlı 1996, 315-316.

¹⁸ Allen 1971, 126.

¹⁹ Sanjian 1969, 139; Çiloğlu 1993, 54.

²⁰ Müneccimbaşı 1285, III; 150-151; Sümer 1992, 91-92.

Büyük bir öfkeye kapılmış olan Kara Yusuf, bu saldırı sonucunda müttetikleri yenilgiye uğrattı. Bu sıralarda, Şirvan yöneticisi Emir İbrahim'in kaçarken atı tökezlendi ve kendisinin de bu düşüş esnasında kolu kırıldı. Emiri tanımayan bazı Türkmenler, kendisini esir alarak Yusuf Beyin yanına getirdiler. Savaş sonunda, Şeyh İbrahim'in kardeşi Behlül, Şirvan kadısı Mevlâna Zahîr ud-dîn, Gürcü kralı Konstantin, askerlerinin bir çoğu ile birlikte esir alındı. Alınan bu esirlerden Şirvanşahı ile kardeşi Behlül ve Şirvan kadısının hayatları bağışlanarak muhafaza altına alınıp hapsedildiler. Ancak Gürcü kralı, kardeşi ve yanlarında bulunan 300 Gürcü Aznavur²¹ ile birlikte öldürüldü²². Kara Yusuf, kazanmış olduğu bu parlak zaferden sonra 1 Şubat 1413 tarihinde²³ esirleri de yanına alarak Tebriz'e girdi²⁴. Kara-Koyunluların Gürcüler üzerinde kazanmış oldukları bu zaferden sonra, Konstantin'in yerine 1413 yılında oğlu I. Aleksandre geçti²⁵ ve Atabekler-Yurdu hakimi Atabek Yoanne de kendisine tabi bulunduğu halde, Kara-Koyunluları metbû tanıyarak vergi vermeye başladı²⁶.

1416 yılında Kara Yusuf Gürcistan'a tekrar girdi ve Ahıska şehrini zapt etti²⁷. O, bu sefer sonucunda burada bulunan erkeklerin çoğunu öldürüp kadın ve çocukları ise esir etti²⁸. Böylece Kara Yusuf, Kafkaslar'da gerçekleştirmiş olduğu bu seferlerle Gürcistan'ın bazı bölgelerini fethetti²⁹. 835/1431 yılında ise, Mirza İskender Gürcistan üzerine yapmış olduğu seferle birçok tahribatta bulundu³⁰. Ancak daha sonra İskender, kardeşi Cihanşah'a saldırdı; lâkin yenilgiye uğrayarak Nahcivan yakınlarındaki Alıncak kalesine sığındı. Fakat burada da kendi oğlu olan Şah Kubad tarafından öldürüldü³¹. Bunun üzerine bazı Kara-Koyunlu beyleri Şah Kubad'ı İskender'in halefi ilân ettiler. Şah Kubad vaziyeti kalenin dışında bulunan amcası Cihanşah'a haber vererek ona tâbi olduğunu bildirdi. Ancak, Cihanşah kaleyi almada kararlı olduğundan anlaşma bir müddet uzadı. Sonunda amca yeğen arasında bir uzlaşmaya varıldı, fakat daha sonra Cihanşah ağabeyinin katilleri hakkında tahkikat yaptırdı. Bu

²¹ Soylu Gürcüler'in oluşturduğu bir sınıf. Bkz. Minorsky 1957, 51; İsfahani 1992, 224.

²² Minorsky 1955, 55; Şerefhan 1971, II; 84; Andreasyan 1973, 101; Kazvinî 1343, 213.

²³ Allen, Kara-Koyunlu Türkmenleri'nin Şirvanşah ve Gürcü Konstantin'e karşı kazanmış oldukları bu zaferin tarihini 1414 yılı olarak vermektedir. Bkz. Allen 1971, 126.

²⁴ Semerkandî 1360, II/I; 242-243; Sümer 1992, 92; Minorsky 1955, 61.

²⁵ Allen 1971, 126; Çiloğlu 1993, 54.

²⁶ Kurzioğlu 1953, I; 485.

²⁷ Andreasyan 1973, 101.

²⁸ Sanjian 1969, 138.

²⁹ Roemer 1993, VI; 162.

³⁰ Rumlu 1349, XI; 202.

³¹ Sümer 1992, 141; Sanjian 1969, 190.

tahkikat sonucunda Şah Kubad baba katili sıfatıyla tutuklanarak öldürüldü³². İşte bu karışıklık sırasında, her yıl ödediği vergiyi Kara-Koyunlular'a vermekten vazgeçen ve düşmanlığını söylemesi ile Cihanşah'a hakaret eden Bagrath Aleksandre, Türkmenlerin Gürcistan üzerine yürümesine yol açtı. Vergi vermeyen Gürcü Kralı Aleksandre'nin üzerine yürüyen Cihanşah³³, Kars ovasına geldiğinde burada üç gün kaldı. Cihanşah'ın, bu seferinde kendisine âlimler ile meşayih de eşlik etmişti. Bu esnada, Kara-Koyunlu hükümdarının birçok piyade ve atlıdan oluşan ordusuyla üzerlerine geldiğini öğrenen birçok Gürcü, Abhaza'ya doğru kaçtı. İlerlemesine devam eden Cihanşah ise, 1440 yılı başında Gürcistan'a girerek, bütün yakalattıklarını tutsak aldı ve ileri gelenleri de öldürttü. Sonra da Şamşulde şehrini zaptetti; buranın içinde ve dışında kendisine karşı koyan dört bin Gürcüyü de etkisiz hale getirdi. Cihanşah, ayrıca Gürcistan'ın muhtelif bölgelerine akıncılar gönderip, talanlar yaptırdı. Daha sonra Tiflis şehrini de fetheden Cihanşah, burada Erdebil Safevi şeyhinin tavsiyesi üzerine, dinlerini değiştirebileceği umudu ile Tiflis'in yerlilerine ağır vergiler koydu. Kara-Koyunlu hükümdarı bu şekilde bütün Hristiyanları ağır vergilere bağladıktan sonra, Gürcistan'dan almış olduğu üç bin esir ile Azerbaycan'a dönerken oğlu Hasan Ali'yi de, Arran ve Gürcistan'ın genel valisi yaptı³⁴.

Kara-Koyunlu hükümdarı Cihanşah, 1444 yılında Gürcistan'a ikinci bir sefer düzenledi³⁵. Bunun sonucunda, yeni Bagrath kralı IV. Vaktang ile Atabekler'den Ahıska başta olarak Samçkhe bölgesini alıp, kralı haraca bağlayarak³⁶, Gürcistanı viraneye çevirip birçok esir ele geçirdi³⁷. Ancak Gürcü kaynakları, Cihanşah'ın Ahıska ve Samçkhe'ye taarruz ederek kral Vahtang ile yapmış olduğu bu muharebeyi neticesi belli olmamış olarak gösterirler. Bu sebeple de, Cihanşah'ın Gürcistan'dan geri çekildiğini iddia ederler³⁸. Kara-Koyunlu hükümdarı Cihanşah, Gürcistan'ın Müslüman komşu ülkelerinin yapmış oldukları gibi buraya yaptığı iki sefer ile hem ordusunun hareket kabiliyetini canlı tuttu hem de birçok ganimet ele geçirdi³⁹.

³² Sümer 1992, 142.

³³ Aka 2001, 26; Minorsky 1982, 279; Erol 1970, 163.

³⁴ Rumlu 1349, XI; 243; Aka 2001, 26; Brosset 1849, I; 638; el-Hüseynî 1960, 111; Yinanç 1997, III; 175; Sanjian 1969, 193-194.

³⁵ Aka 2001, 26; Brosset, 1849, I; 683; Yinanç 1997, III; 175.

³⁶ Kırzioğlu 1953, I; 489.

³⁷ Sanjian 1969, 201.

³⁸ Brosset 1849, I; 683; Yinanç 1997, III; 175.

³⁹ Roemer 1993, VI; 162.

Ak-Koyunlular'ın Gürcistan'a Karşı Gerçekleştirdikleri Seferler:

Ak-Koyunlu Türkmenlerinin Gürcüler ile ilişkileri, Ak-Koyunlu Devleti saray tarihçisi olan Ebu Bekr-i Tihrani'ye göre Kutlu Bey zamanında başlamıştı. Buna göre Kutlu Bey, Gürcistan krallarından birinin üzerine yürüdü. Çıktığı bu seferde Gürcüler'i yenilgiye uğratan Türkmen emiri, Ahıska'yı ele geçirerek birçok ganimet ele geçirdi⁴⁰. Fakat Tihrani'nin vermiş olduğu bu bilgiler, Ak-Koyunlu Türkmenlerinin bu dönemde Gürcistan'a sefer gerçekleştirebilecek kadar güçlü olmamalarından dolayı şüphe ile karşılanmaktadır⁴¹.

Ak-Koyunlular'ın kesin olarak Gürcistan'a yaptıkları akınlar Uzun Hasan Bey döneminde başlamıştır diyebiliriz. Ancak, Uzun Hasan Bey zamanında Gürcistan'a yapılan seferlerin kronolojisinde bir tutarsızlık vardır. Çünkü bu seferler değişik kaynaklarda farklı olarak verilmiştir⁴². Fakat elde edilen bilgilerden Uzun Hasan Bey'in Kafkaslar'da Gürcülere karşı giriştiği ilk faaliyet 1458 yılında gerçekleştirilmiştir⁴³. Buna göre, Uzun Hasan Bey Cihanşah tarafından harabeye çevrilmiş olan Erzincan'ı ele geçirdikten sonra, 1458 yılında başkenti Âmid'te iken kalabalık askerleri ile Gürcistan'a bir sefer yapma hazırlığına girişti. O, Âmid'de iken Ali Şeker'in oğlu Pir Ali'yi azad ederek Cihanşah'ın yanına gönderdi. Hasan Bey, bu hareketiyle Gürcistan'a yapacağı sefer esnasında Kara-Koyunlular'dan gelebilecek herhangi bir saldırının önüne geçmeye çalışmaktaydı. Daha sonra Karasu (Fırat) nehrini aşarak Tarmuk yaylasına geldi. Burada da Sulan Bey'i azad ederek Kara-Koyunlu hükümdarı Cihanşah'ın yanına gönderdi. Ayrıca burada iken başka atlı kuvvetler de toplayarak ordusunu iyice güçlendirdi⁴⁴. Bu hazırlıkların ardından Hasan Bey yönünü Gürcistan'a çevirdi. Ak-Koyunlu hükümdarının üzerlerine geldiğini öğrenen Gürcülerin bir kısmı ise köylerini, beldelerini terk ederek kaçtılar. Bir kısmı ise kalelerinin sağlamlığına güvenerek yerlerini terk etmediler. Ancak bazı kale ahalisi de korku ve dehşete kapılarak kaçtılar⁴⁵. Gürcistan'a giren Hasan Bey ise buradaki bütün Müslüman esirleri kurtardı. Daha sonra⁴⁶, ilerlemesine devam eden Ak-Koyunlu Türkmen ordusu, oldukça muhkem olan Tav İli'nin önemli savunma yerlerinden şimdiki Narman(=id)'in yakınlarındaki

⁴⁰ Tihrani 1993, I; 12-14; Öztürk 2001, 21-22.

⁴¹ Sümer 1986, 6.

⁴² Örneğin Uzun Hasan Bey'in 1458 yılında Gürcistan'a karşı gerçekleştirmiş olduğu bu ilk sefer Gürcü kaynaklarında 1456 yılında olmuş gibi gösterilir. Diğer taraftan M. H Yinanç bu ilk seferi 1459 yılında yapıldığını belirtmiştir. Bkz. Brosset 1849, I; 687; Yinanç 1944, I; 259.

⁴³ Woods 1976, 101; Özbudun 1993, 165.

⁴⁴ Rumlu 1349, XI; 394-395.

⁴⁵ Tihrani 1993, II; 377; Öztürk 2001, 228.

⁴⁶ Münecimbaşı 1258; III, 160.

Samagar kalesi önüne gelerek savaşa başladı. Bu kalenin ahalisi kalenin sağlamlığına güvenerek direnmeye başladılar⁴⁷. Ancak, Uzun Hasan Bey kaleyi ele geçirme azminden vazgeçmeyerek askerlerini harekete geçirdi. Ak-Koyunlu hükümdarı tarafından verilen görevi yerine getiren bu askerler, kalenin burcuna çıkmayı başardılar. Diğer bir topluluk ise, kale kapısına yönelerek orayı ele geçirdiler. Ancak burca çıkmayı başaran Ak-Koyunlu gençleri, birbiri ardınca şehit edildiler. Bu şekilde kaleye çıkışlar ve öldürmeler birbirini takip etti. Ancak Türkmenler, sonunda kaleyi fethederek burada birçok ganimet ile esir ele geçirdiler. Gürcülere karşı ilerlemesine devam eden Ak-Koyunlu hükümdarı, Etreker adlı bir köye geldi ve buradaki Gürcüleri esir ederek birçok hayvan ve yiyeceği ganimet olarak ele geçirdi. Uzun Hasan Bey'in bu seferdeki amacı Ahıska'ya kadar gitmekti ancak, o sırada isyan etmiş olan Şebinkarahisar ve Kemah kalelerinin hâkimlerinin kötülüklerini önlemenin daha uygun olduğunu düşünerek Erzurum'a dönmeye karar verdi⁴⁸. Bu sefer sonucunda ele geçirilen Gürcüler'in bir kısmı satıldı, bir kısmı da Müslümanlığı kabul ettikleri için serbest bırakıldı; diğer bir kısmı da köle edildi. Bunun yanında, Ak-Koyunlular pek çok ganimet ile yüklü olarak Erzurum'a döndüler. Uzun Hasan Bey ise Âmid'de kışlağa çekildi⁴⁹. Bu seferden sonra, 1459 yılında Uzun Hasan Bey'in göndermiş olduğu bir elçi Memlûk Sultanı İnal'ın huzuruna Kahire'ye giderek hükümdarının altı kaleyi Gürcülerin elinden kurtardığını müjdeledi⁵⁰.

Türk hükümdarları, bu şekilde Gürcüler'e karşı seferler gerçekleştirirken, diğer taraftan Avrupa devletleri de Gürcüler ile yakın ilişki içerisinde bulunmaktaydılar. Bu münasebetler ise, XIII. yüzyılın başlarından Osmanlılar'ın İstanbul'u fethettikleri tarihe kadar sıkı bir şekilde devam etti. Örneğin, 1330'da orada Katolik bir İngiliz piskoposu bulunmaktaydı. Bu arada İtalyanlar ile Almanlar ve Fransızlar, Tiflis'i görmek için bir biri ardına Gürcistan'a gitmekteydiler. 1461 yılında Papa'nın elçisi Ludovico tarafından eşlik edilen Gürcü ve Trabzon elçileri, XI. Lous'in taç giyme töreninde hazır bulunduruldu. Batılı Hıristiyan devletler bu hareketleri ile Doğu Hıristiyanlarını maddi ve manevi olarak korumaya çalışmaktaydılar⁵¹. Ancak, XV. yüzyılın sonuna doğru, Gürcü monarşisi için endişeli bir an başlamıştı. Çünkü Osmanlı Türkleri İstanbul'u fethettiler. Bu sebeple Gürcistan'ın Batı Avrupa ile bağları koptu. Osmanlılar ayrıca Bagrathlılar ile müttefik olan Trabzon Hanedanlığına da son vererek Gürcü sınırına daha çok yaklaştılar. Bu

⁴⁷ Tihranî 1993, II, Öztürk 2001, 228.

⁴⁸ Tihranî 1993, II, 229.

⁴⁹ Hinz 1992, 32.

⁵⁰ Tağrıberdi 1932, 321.

⁵¹ Allen 1971, 338.

arada Türkmenler de akınları ile Gürcüleri şiddetli bir şekilde tehdit etmekteydiler⁵².

Gürcülerin aralıklarla karşılaştıkları bu tehditler, Ak-Koyunlu Türkmenleri döneminde Uzun Hasan Bey'in Gürcistan'a yaptığı ikinci bir sefer ile gerçekleştirildi. Bu seferin sebebi ise, Gürcülerin kendi aralarındaki anlaşmazlığın neticesinde, 1463 yılında olmuştur⁵³. Çünkü kral VIII. Giorgi, güneyde Kartlis-Keli'den, kuzeyde Taş-is-Kari'ye değin uzayan yerlere hakim olup, merkezleri Ahıska olan Caklı/Poskovlu Atabekler'den Akboğa'nın amcası oğlu II. Kvarkvare Bey'den (1451-1466) vergi istedi. Bunun sonucunda aralarında anlaşmazlık çıktı. 1461'de karadan gelip Trabzon'u fetheden Fatih Sultan Mehmed, bu Atabek'e bir mektup göndererek onun yurduna dokunmayacağını bildirmişti. Osmanlılar'ın Trabzon vilâyetine yerleşmeleri, Gürcistan'da da tesirini gösterdi. Kütayis'te oturan İmeret Beği Bagrat, Suvanlar (Suan) *eristavı* Gelovan, Güril/Gurya *eristavı* Vardanoğlu Kakhaber, Megrel/Mingirel ile Odiş hakimi Dadyan Libarit ve Şirvan hakimi Şirvanşah aralarında birleşerek, Tiflis/Gürcistan kralı Bagratlı VIII. Giorgi'yi 1462'de Kütayis'in güneyindeki Çikhori köyü yanında bozguna uğrattılar ve bu şekilde müstakil olup, Tiflis'e tâbi olmaktan kurtuldular. Bu zafer üzerine, Bagrat Kütayis'te taç giymiş ve İmeret Krallığı'nı kurmuştu. Bagratlı Giorgi, bu kayıplardan sonra Atabek II. Kvarkvare'yi vergi için sıkıştırdıca o da İmeret'e kaçtı⁵⁴ ve oradan Uzun Hasan Bey'e elçi göndererek kendisinden yardım istedi. Bu yardıma karşılık olarak da, ona bağlı olacağına dair söz verdi⁵⁵. Bu sıralarda Gürcistan askerleri, Atabek-Yurdunu işgal etmiş ve halka zulüm ederek ağır vergiler topluyorlardı. Bu durum karşısında, 1463 yılında Uzun Hasan Bey ordu kumandanlarından olan Gilekli oymağından Derviş Bey ile Temür Bey idaresinde bir ordu göndererek Ahıska'yı ele geçirdi ve Atabek Kvarkvare'yi müstakil olarak burada yönetime başlatarak Diyarbekir'e tâbi kıldı. Bu Ak-Koyunlu beyleri ayrıca, Bagratlılar'ın Somkhet ve Kartli (Tiflis) vilayetlerini akın ve yağma ile vurarak geri döndüler⁵⁶.

Fakat Gürcülerin Ak-Koyunlu hükümdarına karşı olan bu itaati fazla uzun sürmedi. Çünkü 1334 yılından beri Bagratlılar'a tâbî iken Ak-Koyunlular'ın yardımı ile onlardan kurtulup Gürcistan birliğinden ayrılan Atabekler, vergi veya bizim bilmediğimiz bir husustan dolayı Uzun Hasan Bey'i

⁵² Çiloğlu 1993;55; Allen 1971; 135.

⁵³ Hinz 1992, 120.

⁵⁴ Kırzioğlu 1953, I; 491-492; Allen 1971, 137.

⁵⁵ Bar Hebraeus 1932, XLVII.

⁵⁶ Kırzioğlu 1953, I; 491; Allen 1971, 137; Hinz 1992, 119-120.

kızdırmış olacaklar ki, bu Ak-Koyunlu hükümdarı üçüncü Gürcistan seferine karar verdi⁵⁷. Nitekim o, 1466 yılının ilkbaharında Gürcistan topraklarına girerek gayet müstahkem ve metin olan Çamakar adlı kaleyi muhasara etti ve ardından da burayı fethetti. Aynı zamanda askerlerini etrafı dağıtmakla görevlendiren Türkmen hükümdarı, birçok ganimet ele geçirdi. Hasan Bey'in bu seferdeki amaçlarından biri, Ahıska kalesini de ele geçirmektir; lakin memleketinde çıkan karışıklıklar buna mani oldu. Bu sebeple o, Gürcüler'in esir etmiş oldukları Müslümanlar'ı kurtararak birçok ganimetle birlikte Erzurum'a döndü⁵⁸. Ak-Koyunlu Türkmenleri'nin bu üçüncü seferinde, Atabek II. Kvarkvare 1466 yılı ocak ayında ölmüş, yerine de on iki yaşındaki oğlu Bahadır Beg (1466-1475) geçmiştir⁵⁹.

Böylece Uzun Hasan Bey, Diyarbekir'de tahta çıkışının 16. yılında Ak-Koyunlular'ın sınırını, batıda Fırat'tan doğuda Herat kapılarına varıncaya kadar uzatmış, kuzeyde Kafkaslar'dan güneyde Basra körfezi ve Umman denizi kıyılarına değin olan yerlere hakim olmuştu. Artık sıra Osmanlılar ile boy ölçüşmeye gelmişti. Bunun için de, Konya'nın İstanbul'a bağlanması ile Ak-Koyunlu hükümdarının yanına kaçıp gelen Karamanoğlu Beyleri'nden Pîr Ahmed ile Kasım'a bir ordu vererek, onları Konya üzerine Osmanlılar ile çarpışmaya gönderdi. Daha sonra da Ömer Bey ile amcası oğlu Yusufça Mirza'yı bir ordu ile göndererek, 1472 yılında Osmanlılar'ın Tokat ve Kayseri illeri ile Yeşilirmak ve Kızılırmak bölgelerini vurdurdu. Diğer taraftan İstanbul'un Osmanlılar'ın eline geçmesine engel olmak için yeni bir Haçlı Seferi ile Avrupa'yı harekete geçiremeyen Papalık ve Akdenizde güçlü bir donanmaya sahip olan Venedik Devleti, sıkı elçi heyetlerini Tebriz'e göndererek Fatih'i ezdirmek ve iki kardeş devleti birbirine düşürerek Türkler'i Avrupa'dan attırmak amacıyla, Ak-Koyunlu Uzun Hasan'ı Osmanlılar'a karşı kışkırtıyordu⁶⁰. Uzun Hasan Bey ise, 1472 yılında Anadolu'yu vurdurtuktan sonra, Kür ve Çoruk boylarını da kat'i olarak Tebriz'e bağlamak istedi. Çünkü bu şekilde Osmanlılar'a karşı girişeceği mücadelede arkasını güvenlik altına almak istemekteydi. Bu amaçla dördüncü Gürcistan seferine çıkan⁶¹ Hasan Bey, 877/1472 yılında Gürcistan'a girerek büyük fetihlerde bulundu. Ak-Koyunlu hükümdarı önce Samç'e girdi ve burada birçok papaz ve rahibi etkisiz hale

⁵⁷ Kırzioğlu 1953, I; 492.

⁵⁸ Münecimbaşı 1285, III; 160; Hinz 1992, 120.

⁵⁹ Allen 1971, 138.

⁶⁰ Uzun Hasan Bey bu sefere çıkmadan önce Osmanlı Şehzadesi II. Bâyezid'e gönderdiği bir mektupta Kum şehrinde kışladığını baharda ise Gürcistan seferine çıkacağını, kiliseleri harap edip yerine mescidler bina edeceğini bildirmiştir. Bkz. Tâci-Zâde 1956, 28.

⁶¹ Kırzioğlu 1953, I; 494.

getirdi. Daha sonra Tiflis'i ele geçirdiği gibi, çok sayıda kaleyi de fethetti. Gürcistan hakimi olan Bagrat'ın elinden memleketini alarak, Konstantin ve Aleksandre adlarındaki Gürcü beylerine verdi. Bundan sonra Uzun Hasan Bey, muzaffer bir şekilde başkenti Tebriz'e doğru yola çıktı⁶². Tiflis'i ise büyük emirlerinden Sufi Halil Bey'e ikta olarak verdiği gibi, Gürcü sınır bölgelerinin yönetimini de ona havale etti. Hasan Bey, Gürcü ülkesinden çıkarken Kral Bagrat'ın elçisi yanına geldi. Elçinin elinde 19 miskal ağırlığında bir yakut ve 12 miskal ağırlığında bir lal parçası vardı. Bagrat onu hediye edip karşılığında saltanatını geri istedi. Ancak, Hasan Bey bunu kabul etmeyerek iki taşı ona geri gönderdi. Gürcistan'dan ayrılırken yanında mal, mücevherat ve hayvandan başka üç bin de esir vardı⁶³.

Ak-Koyunluların Gürcistan'a yaptıkları beşinci sefer, 1477 yılında⁶⁴ Fatih Sultan Mehmed'in Uzun Hasan Bey'i 12 Ağustos 1473 tarihinde Tercan yakınlarındaki ve kuzey batısındaki Otlukbeli'nde yenilgiye uğratmasının etkisi ile gerçekleştirildi⁶⁵. Çünkü bu seferden önce Önyasya'nın iki Türk Devleti olan Osmanlılar ve Ak-Koyunlular arasında büyük bir mücadele başlamıştı. Bu iki devlet arasında yapılan savaşların yıkımları komşu Gürcistan'a da yansıyor. VI. Bagrat'ın krallığı döneminde Ak-Koyunlu hükümdarı Uzun Hasan Bey, kendisine tabi olan Gürcü kralından yardım istedi. Ancak, Gürcü kralı yapması gereken yardımı yapmadı. Bunun üzerine Uzun Hasan Bey, Osmanlılara karşı yürüttüğü savaşta uğradığı büyük yenilgiden sonra yardım alamadığı Gürcüleri cezalandırmaya karar verdi⁶⁶. Bu amaçlarla harekete geçen Uzun Hasan Bey, 1477 yılında Tebriz'den aşağı yukarı 20 bin iyi atlı ve 6 bin ağırlık nakliyesiyle birlikte kadınların ve çocukların da içinde bulunduğu bir ordu ile kuzeybatıya hareket etti. Gürcüleri ürkütmemek için de Osmanlılara karşı sefere çıkmış olduğunun söylentilerini yaydı. Yaklaşık olarak yedi gün yürüdüktan sonra ise Gürcistan'a doğru saptı⁶⁷. Ak-Koyunlu Türkmenleri Gürcü topraklarına yaklaşıncaya, geçitlerin ormanlarla kaplı olmasından dolayı, Uzun Hasan Bey beş bin kişilik hafif süvari kuvvetinden oluşan öncü kuvvetini ordusunun ilerlemesini sağlamak için önden gönderdi⁶⁸. Bu öncü kuvveti de balta ve ateş kullanarak büyük dağlarda yoğun ormanlarla kaplı olan alanlarda bir yol açılmasını sağladı. Böylece Ak-Koyunlu Türkmen ordusu açılan yoldan

⁶² Münecimbaşı 1258, III; 164; Hinz 1992, 120.

⁶³ Tihranî 1993, II; 563; Öztürk 2001, 342; Münecimbaşı 1258, III; 164.

⁶⁴ Rumlu 1349, XI; 566; Sanjian 1969, 320; Sümer 1986, 24.

⁶⁵ Tihranî 1993, II; 581; Öztürk 2001, 352; Minorsky 1997a, XIII; 94; Hinz 1992, 120; Woods 1976, 136; Özbudun 1993, 202.

⁶⁶ Angiolello 1873, 97.

⁶⁷ Barbaro 1873, 90.

⁶⁸ Angiolello 1873, 97.

ilerlemeye başladı. İki günlük bir yürüyüşten sonra ise, Türkmenler Tiflis'e vardılar. Şehir ahali tarafından terk edilmiş olduğu için, Türkmenler burayı mukavemetsiz teslim aldılar⁶⁹. Yalnız, Somkheti'de bazı önemsiz çarpışmalar olmuştu. Bu sırada, kral Bagrat ülkesinde bulunmamaktaydı. Gürcüler, Türkmen adını duyunca birçoğu ormanlara gizlendi, bir kısmı ise kalelere kapandı. Ak-Koyunlular Tiflis'e hakim oldular ve burada kalmış olan Gürcüleri de itaat altına aldılar⁷⁰. Ayrıca burada atlı bir alay oluşturdular⁷¹. Ardından Türkmenler, Gori'ye doğru ilerlediler. Gori halkı dağlara sığındığı için, Ak-Koyunlular kenti boş buldular. Böylece Tiflis'ten sonra burası da Uzun Hasan Bey'in eline geçti⁷². Daha sonra, ormanlar on beş gün süresince taranarak buralarda saklanmış olan Gürcüler ele geçirildi⁷³. Bu arada kral Bagrati Radşa'ya kaçtı. Uzun Hasan bundan sonra Mukhran'da ordugâh kurdu. Buradan gönderdiği akıncılar Tiyaneti'ye kadar gittiler. Kakheti Prensi I. Giorgi ise, Ak-Koyunlu hükümdarına hediyeler ve köleler sunarak itaat teminatı vermeye çalıştı. Gürcistan'da birçok ganimet alındıktan sonra, Hasan Bey, İmeret kralı Bagrat ve Samçkhe Atabeki Kvarkvare ile 16.000 duka (altın) vergi ödemeleri⁷⁴ karşılığında Tiflis hariç Gürcü topraklarının yönetimini onlara bırakarak barış yapmayı kabul etti⁷⁵. Uzun Hasan Bey bu sefere beraberinde götürmüş olduğu meşayih ve alimlere de ele geçirilen ganimet mallarından verdi⁷⁶. Bu sefer sonunda ansızın hastalanan Uzun Hasan Bey, 1477 sonlarında beraberinde 5000 esirle⁷⁷ Tebriz'e döndü⁷⁸. Uzun Hasan Bey'in Gürcistan'a karşı gerçekleştirmiş olduğu bu sefer sonrası Gürcistan'da durum daha da kötüye gitti. Çünkü Ak-Koyunlu hükümdarı, Gürcistan bölgesi valiliğine atamış olduğu Sufi Halil Bey ile Gürcüler'i denetim altına almaya başlamıştı. Böylece enerjik bir yapıya sahip olan Sufi Halil Bey, sürekli olarak Gürcüler üzerine akınlar yapmaya başladı. Ancak, Uzun Hasan Bey'in 883/1478 yılında ölmesi üzerine, Ak-Koyunlu ülkesinde meydana gelen karışıklık yüzünden Sufi Halil Bey Gürcü sınırını terk ederek Tebriz'e gitti. Ak-Koyunlular'ın bu kötü durumunu değerlendiren Gürcüler de Tiflis'e akmaya başladılar⁷⁹.

⁶⁹ Barbaro 1873, 90.

⁷⁰ Andreyanov 1973, 144-145.

⁷¹ Sanjian 1969, 317.

⁷² Angiolello 1873, 97.

⁷³ Andreyanov 1973, 144-145; Sanjian 1969, 317.

⁷⁴ Kırzioğlu 1953, I; 497.

⁷⁵ Angiolello 1873, 97.

⁷⁶ Kazvinî 1315, 221; Gaffarî 1343, 253; Münecçimbaşı 1258, III; 164.

⁷⁷ Colophons'daki kayıtlarda ise Uzun Hasan Bey'in bu sefer sonucunda almış olduğu Gürcü esirlerin sayısı çok mübalağalı bir şekilde 36.000 olarak verilmektedir. Bkz. Sanjian 1969, 314.

⁷⁸ Hinz 1992, 120-121.

⁷⁹ İsfahani 1992, 340-341; Minorsky 1957, 88.

Uzun Hasan Bey, Gürcistan'a genel olarak gaza amacıyla seferler düzenlemişti. Bu yüzden, dönemin ünlü düşünür ve şairlerinden Câmî, onu "Gâziler ve Savaşçılar Sultanı" unvanı ile anmıştır⁸⁰. Câmî'nin münşeati arasında ise, Uzun Hasan Bey'e yazmış olduğu bir mektup da vardır. Bu mektup, Uzun Hasan Bey tarafından daha önce yazılan ve Hicaz yollarının emniyeti ile ilgili Gürcistan muharebesinden Câmî'ye bazı bilgiler aktaran bir yazının cevabıdır⁸¹. Bunların yanında Osmanlı hükümdarlarından II. Bayezid, Uzun Hasan Bey'e Gürcistan üzerine yapacağı seferler için başarılar dilemiştir⁸².

Diğer taraftan, Gürcüler'in Uzun Hasan Bey'in vefatıyla elde etmiş oldukları rahatlık fazla uzun sürmedi. Çünkü Ak-Koyunlu Devleti'nin ikinci büyük hükümdarı Yakub Bey'in sultan olması ile Gürcüler tekrar Türkmen akınlara maruz kalmaya başladılar. Yakub Bey, 1482 yılında yaylaktan döndükten sonra Gürcistan üzerine sefer yapmaya karar verdi. Çünkü Gürcü beylerinden olan Kurkura, Türkmenleri rahatsız edecek bazı davranışlarda bulunmuştu⁸³. Bu nedenle, Sultan Yakub Diyarbekir ve Azerbaycan ordularını Ahıska üzerine sevk etti. Bu arada kendisi de Tebriz'den sonra Eçmiyadzin yolunu izleyerek Gürcistan'a hareket etti. Aynı zamanda Ak-Koyunlu emirlerinden olan Süleyman Bey ve Gülabi Bey Bektaş'da orduya katıldılar⁸⁴. Ak-Koyunlu Türkmen ordusu, Ramazan ayında Gürcüler'in birçok şehrine girerek birçok tahribatta bulundular. Bu esnada havanın soğuması neticesinde meydana gelen kar yağışı ve don sebebiyle sefer zorlaşmaya başladı⁸⁵. Bu zorluklara rağmen, Türkmen ordusu Ahıska şehrine geldi. Daha sonra, Ak-Koyunlular Ahıska şehrindeki kiliseleri tahrip edip hazineleri yağmaladıktan sonra, yüksek bir dağın üzerinde bulunan ve kalıntısı hâlâ görülen Ahıska kalesini kuşattılar. Ancak, bu kale Gürcüler tarafından son derece sağlamlaştırılmış ve etrafına da dehlizler yapılmıştı. Bu sebeple, bu kalenin sıradan savaş araçları ile alınmasının mümkün olmadığını gören Ak-Koyunlular, kaleyi şiddetli bir şekilde top⁸⁶ atışına tuttular. Bu toplar her saatte bir kale duvarlarını vuruyordu. Fakat Türkmenler'in kalede meydana getirdikleri tahribat, Gürcüler tarafından katı metaryeller ve demir araçlarla tamir

⁸⁰ Hikmet 1994, 57-58.

⁸¹ Hikmet 1994, 57.

⁸² Tâci-zâde 1956, 32.

⁸³ İsfahani 1992, 218; Minorsky 1957, 50; Yinanç 1944, I, 261.

⁸⁴ İsfahani 1992, 219.

⁸⁵ İsfahani 1992, 220; Minorsky 1957, 51.

⁸⁶ Minorski, İsfahani'nin eserinde bahsettiği bu topların taş atılan mancınıklarla tutuşturulabilen maddelerin mi kullanıldığı ya da patlayıcı kullanılan gerçek toplar olup olmadığını kesin olmadığını belirtmektedir. Bkz. Minorsky 1957, 115.

ediliyordu⁸⁷. Ancak bu hücum esnasında atılan toplardan birisi tahıl depolarını tutuşturdu ve tahıllar yanarken⁸⁸ Gürcüler bunu fark etmediler. Sonuçta kalede büyük bir yangın çıktı. Bunun üzerine kuşatmacılar büyük bir heyecan ile kalenin duvarlarına tırmanmaya başladılar. Bu durum karşısında kalenin savunulmasının imkânsızlaştığını gören Gürcü asilleri burayı terk ettiler. Bu durumdan yararlanan Ak-Koyunlu Türkmenleri kalenin içine girdiler. Sultan Yakub ise kalenin önünde bekledi. Bunun üzerine, kaledeki Gürcü Aznavurları aman dilemek için kaleden aşağıya indiler. İslâm dinini kabul edenler izzet ve ikram gördüler. Ancak kabul etmeyenler zincirlere vurularak esir edildiler. Bu arada, Sultan Yakub bu seferde kendisine eşlik etmiş olan ulemaya birçok köle hediye etti⁸⁹.

Ak-Koyunlu Türkmen ordusu Ahıska kalesini fethedip birçok ganimet ele geçirdikten⁹⁰ sonra, Gürcü kraliçelerinin hazinelerinin saklandığı ve oldukça müstahkem bir kale olan Hatun kalesine doğru harekete geçti⁹¹. Bu sıralarda Karkura'nın annesi de bu kalede idi. O, Türkmenlere karşı koymanın imkânsız olduğunu görünce, Yakub Bey'den aman istemesi için⁹² büyük keşişlerden birini vazifelendirdi. Bu keşiş, Sultan Yakub'un yanına bir elçi göndererek kaleyi teslim etmek ve içindeki her şeyi takdim etmek üzere aman diledi. Yakub Bey de aman verdi. Bunun üzerine, bu keşiş bir sonraki gün Aznavurlar ile birlikte kaleden aşağı inerek Ak-Koyunlu ordugâhına geldi ve mütevazı bir şekilde konuşarak canını kurtarmayı başardı. Bu arada Sultan Yakub Aznavurlar'ın muhafaza edilmek üzere askerlere dağıtılmasını, keşişin ise diğer bazı suçlu Gürcülerle birlikte hapsedilmesini buyurdu. Ardından Divan üyeleri ve Tavacılar kaleye giderek hazineleri aldılar. Karkura ise hayatını kurtarmak için çareyi kaçmakta buldu. Daha sonra da oğlunu bir mektup ve hediyelerle birlikte Yakub Bey'e elçi olarak gönderip acziyetini beyan etti⁹³. Karkura, kendi ülkesine dönmesine izin verilmesi durumunda, Yakub Bey'e sözü edilen haraçtan başka askerlere nal bahası olarak beş yüz tümen değerinde para vermeyi ve bu para temin edilip gönderilene kadar da oğlunun orada rehin olarak kalmasını önerdi. Bu durum karşısında merhamete gelen Yakub Bey, seferin tamamlanmış olduğunu belirtti ve daha sonra da Tebriz'e geri döndü⁹⁴. Yakub Bey Gürcistan seferinden sonra Osmanlı Sultanı Bâyezid'e göndermiş

⁸⁷ İsfahani, 1992, 221; Minorsky 1957, 51.

⁸⁸ Rumlu 1349, XI; 608.

⁸⁹ İsfahani 1992, 222-223; Minorsky 1957, 51-52.

⁹⁰ Münecimbaşı 1252, III; 165-166.

⁹¹ Gaffârî 1343, 254; İsfahani 1992, 123.

⁹² Rumlu 1349, XI; 608.

⁹³ İsfahani 1992, 224; Rumlu 1349, XI; 609.

⁹⁴ İsfahani 1992, 225; Minorsky 1957, 52-53.

olduğu bir fetihnâme ile Gürcistan da gerçekleştirmiş olduğu fetihleri müjdeleyerek bu sefer sonucunda bir çok mücevheri ganimet olarak aldığını bildirdi⁹⁵.

Bu arada, Uzun Hasan Bey'in vefatından sonra Gürcistan'dan ayrılarak Şiraz'da görev yapmaya başlayan Sufi Halil Bey'in faaliyetleri buradakilere zarar vermeye başladı. Ahâli de bu durumu Sultan Yakub'a şikâyet etti. Bu şikâyeti dikkate alan Yakub Bey, bu enerjik emirini Müslüman olan havaliden alıp, Gürcistan'da görevlendirmeye karar verdi⁹⁶. Bu amaçla Sultan Yakub, 892/1487 yılında Sufi Halil'i Şiraz'dan çağırdı. Sultan Yakub Kum kışlağında bulunduğu sıralarda birkaç kez Gürcüler'e saldırdı. Hatta bir defasında, Konstantin Tiflis kalesini bırakarak başka şehirlere kaçtı. Türkmen askerleri ile Gürcüler arasındaki savaş böylece bir süre devam etti⁹⁷. Sufi Halil bu yeni durumun avantajını kullanarak Tiflis'i yeniden ele geçirmek için hazırlıklara başladı. Bu hazırlıklar ise şunlardı: yeni bir topun yapılması ve Debeda (Borçala)'nın aşağı akıntısı üzerinde, Gürcistan'ın güney taraflarına hakim mevkiide, Ağca-Kal'a ile Kaozani kalelerinin inşasına başlanması. Bu hazırlıklar karşısında III. Konstantin, Tiflis'e çekildi⁹⁸. Sultan Yakub, Karabağ kışlağına geldiği zaman Emir Halil Sufi, Tiflis kalesinin fethi konusunda yapmış olduğu hazırlıkları bildirdi. Bu hareketine izin verilmesi ve kendisine yardımcı kuvvetlerin gönderilmesi talebinde bulundu. Yakub Bey de Tiflis'in fethedilmesi konusundaki isteğini kabul ederek Zengişah Bey Pervaneci'yi değerli hediyeler ile birlikte Emir Sufi Halil'e gönderdi. Zengişah geri döndüğünde Sultan Yakub sefer yapılması için ferman buyurdu. O sırada Karaağaç ormanlarında bulunan Ak-Koyunlu askerleri toplanmaya başladılar. Diğer taraftan Eşik Ağası Veli Aka, Tiflis kalesi civarındaki Alget nehri yakınlarında bulunan Sufi Halil'e katıldı. Ak-Koyunlu Türkmenleri, Tiflis yakınlarına geldikleri sırada mevsim kış olduğundan hava oldukça soğuk ve her taraf karla kaplı bulunmaktaydı. Bu olumsuz duruma rağmen, onlar Tiflis'i ele geçirmekte kararlı davrandılar. Bu amaçla ilk önce Kuçir kalesini kuşattılar. Türkmenler kaleyi bir süre topa tuttuktan sonra, kaleye girmeyi başararak burayı fethettiler. Kalenin fethedilmesinden sonra, gaziler çeşitli ganimetler ve esirleri ele geçirerek bunları Sultan Yakub'un huzuruna gönderdiler. Ak-Koyunlu Türkmenleri, 29 Ocak 1489'da geceleyin Tiflis kalesini ele geçirmek üzere kuşattılar. Gürcüler ise şehri boşaltarak Tiflis kalesine sığınmışlardı. Bu durum karşısında Ak-Koyunlular derhal top atışına başladılar. Türkmenler'in

⁹⁵ Feridun Bey 1274, I; 1274, 321; Nevâî 1341, 647.

⁹⁶ İsfahani 1992, 228; Minorsky 1957, 54.

⁹⁷ İsfahani 1992, 341; Minorsky 1957, 89.

⁹⁸ Minorsky 1997, XII/I; 272.

baskıları karşısında daha fazla karşı koyamayan Gürcüler, tepelere ve dağlara doğru kaçışmaya başladılar⁹⁹. Ak-Koyunlu Türkmenleri ise Gürcülerin peşine düşerek savaşmaya devam ettiler. Ancak Gürcüler bir geçitte bunlardan bir grubun yolunu kestiler. Fakat bu cesur adamlar onların elinden dövüşerek kayıp vermeden kurtuldular. Bu çarpışmada büyük şeref kazanmış olanlar arasında, şehit olmak amacıyla gazaya katılmış olan Kadı Azudu'l-İslâm Saidi de vardı. Aynı şekilde Ak-Koyunlu yiğitlerinden olan Hacı Bey Musullu da bu mücadelede büyük kahramanlık gösterdi. Bu durumu haber alan Ak-Koyunlu emirleri, Kür ırmağı kıyısındaki Kargatay köyünde birkaç gün dinlenmeye ve yeniden saldırmak için hazırlık yapmaya karar verdiler. Bu sırada yenilginin kaçınılmaz olduğunu anlayan Konstantin, aman dilemek için annesini Ak-Koyunlu emirlerinin huzuruna gönderdi. Yaşlı kadın ne kadar çabaladıysa da emirler Konstantin'in özrünü kabul etmediler. Bu durum karşısında kadın umutsuzca oğlunun yanına döndü¹⁰⁰. Bu şekilde de bir şey elde edemeyeceğini anlayan Konstantin, Tiflis kalesini terk etmek zorunda kaldı. Ak-Koyunlu emirlerinden Veli Aka, 1489 yılı Şubat ayının sonunda Tiflis kalesini fethetti. Tiflis kalesi alındıktan sonra¹⁰¹, yeniden Gürcüler'in eline geçmesinin engellenmesi için de bazı düzenlemelerde bulunuldu. Ak-Koyunlu ordusu, bazı muteber emirleri kaleye bırakarak, Emir Halil Bey Bektaş'ın yönetimi altında Karaağaç kışlağında bulunan Sultan Yakub'un huzuruna çıktı. Sultan Yakub, Gürcistan seferine katılmış olan herkese göstermiş oldukları yararlık oranında hediyeler verdi. Bu seferde önemli başarılar göstermiş olan Hacı Bey Musullu'ya ise tuğ ve nekkare verildi¹⁰². Yakub Bey Gürcistan üzerine yapmış olduğu seferler sonucunda kazanmış olduğu başarıları bazen fetihnamelerle komşu hükümdarlara da bildirmiştir¹⁰³.

Sultan Yakub'un 24 Aralık 1490'da ölmesinden sonra¹⁰⁴, Ak-Koyunlu Devleti'nde bir iç karışıklık meydana gelmiş ve bu sebeple de Ak-Koyunlu Türkmenleri artık Gürcistan'a karşı herhangi bir sefer düzenleyememişlerdir.

Sonuç olarak, XV. yüzyılda Ak-Koyunlu ve Kara-Koyunlu hükümdarları, asırlardan beri Müslümanlar'ın yerleştikleri bir ülke olan Gürcistan ile çeşitli sebeplerle münasebet içerisine girmişlerdir. Bu ilişkiler ise, genel olarak Gürcistan'a gerçekleştirilen akınlarla sürdürülmüştür. Çünkü Gürcüler,

⁹⁹ İsfahani 1992, 3342-343-344-345; Minorsky 1957, 89.

¹⁰⁰ İsfahani 1992, 346-347; Minorsky 1957, 90.

¹⁰¹ İsfahani'nin aksine Allen, Ak-Koyunlu Türkmenlerinin bu savaşta Tiflis önlerinde yenilgiye uğratıldıklarını iddia etmektedir. Bkz. Allen 1971, 138.

¹⁰² İsfahani 1992, 348-349; Minorsky 1957, 90-91.

¹⁰³ Feridun Bey 1274, 320.

¹⁰⁴ Rumlu 1349, XI; 426; Sarwar 1939, 107.

Müslüman komşularına saldırmak için her zaman fırsat kollamışlardır. Kafkaslar ile Anadolu'daki Türk devletlerinin zayıf bir anında ise harekete geçerek geniş çaplı öldürme ve yakıp yıkmaya faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Bu duruma karşılık olarak da Türkmenler, Gürcüler'in bu saldırılarına meydan vermemek, ordularının hareket kabiliyetlerini artırmak, diğer hükümdarlara güçlerini göstermek ve ordularının maddi ihtiyaçlarını karşılamak için Gürcüler'e karşı aralıklarla seferler düzenlemişler ve bu seferler neticesinde Gürcistan'dan birçok ganimet ve esir elde etmişlerdir. Ancak, Gürcüler'i hiçbir zaman tam olarak itaat altına alamamışlardır. Bununla birlikte, yapılan bu seferler neticesinde Gürcistan'da pek çok Türk izi bırakmışlardır.

BİBLİYOGRAFYA

- Aksarayî 2002 Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Andreasyan 1973 Hrand D. Andreasyan, "XIV. ve XV. yüzyıl Türk Tarihine ait Ufak Kronolojiler ve Kolofonlar", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, Sayı 3, 83-148.
- Angiolello 1873 Giovan Maria Angiolello, "A Short Narrative of the Life and Acts of the King Ussun Cassano", (Trans. C. Grey), *A Narrative of Italian Travels in Persia*, London.
- Aka 2001 İsmail Aka, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti*, Ankara.
- Aka 1989 i.Aka, "Şahruh'un Kara-Koyunlular Üzerine Seferleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, IV, 1-20.
- Allen 1971 W.E.D. Allen, *A History of the Georgian People*, London.
- Aliyarlı 1996 "XIV. Yüzyılın sonu XV. Yüzyılın Başlangıcında Halk Utopiyaları ve Bid'adçı Hareket Siyasi Birlik Meyli", *Azərbaycan Tarihi*, Bakü, 300-332.
- Bala 1997 Mirza Bala, "Gürcistan", *İA*, c. IV, Eskişehir, 837-845.
- Bar Hebraeus 1932 Bar Hebraeus, *Chronography of Bar Hebraeus*, II, Zeyl, İng. Terc. A. W. Budge, London.

- Barbaro 1873 Giosafat Barbaro, "Travels of Josafa Barbaro", Trans. W. Thomas, *Travels in Tana and Persia*, Ed. Lord Stanley, London.
- Brosset 2003 Marie Felicite Brosset, *Gürcistan Tarihi*, Çev. Hrand D. Andreasyan, Notlar ve Yayına Haz. Erdoğan Merçil, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Brosset 1849 M. Brosset, *Histoire De la Georgie*, Par. I, S. Petersbourg.
- Çiloğlu 1993 Fahrettin Çiloğlu, *Gürcülerin Tarihi*, İstanbul: Ant Yayınları.
- Esîr 1991 İbnü'l- Esîr, *El Kâmil Fi't-Tarih*, Çev. Abdülkerim Özeydin, c. XI, İstanbul: Bahar Yayınları.
- Farac 1987 Gregory Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, Çev. Ö.Rıza Doğrul, c. II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Feridun Bey 1274 Feridun Bey, *Münşeâtü's-Selâtin*, c. I, İstanbul.
- Gaffari 1343 Gaffari, *Tarih-i Cihan-ârâ*, Neşr. Hasan-ı Nerakî, Tahran.
- Gümüş 2002 Nebi Gümüş, "Büyük Selçuklu-Gürcü İlişkileri", *Türkler*, c. IV, Ankara, 713-721.
- Hinz 1992 Walther Hinz, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Hikmet 1994 Ali Asgar Hikmet, *Câmi Hayatı ve Eserleri*, Çev. M. Nuri Gençosman, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- İbn Tağriberdi 1332 İbn Tağriberdi, *Havâdis ud-duhûr*, yay. William Poper, Berkeley.
- İsfahani 1992 Fazlullâh b. Rûzbihan Hunci-i İsfahani, *Tarih-i Alem Aray-ı Emîni*, Persian text edited by John E. Woods, London.
- Kafesoğlu 1953 İbrahim Kafesoğlu, "Doğu Anadoluya İlk Selçuklu Akını (1015-1021) ve Tarihi Ehemmiyeti", *Fuad Köprülü Armağanı*, İstanbul, 259-274.
- Karamanlı 1996 Hüsamettin M. Karamanlı, "Gürcistan", *DİA*, c. XIV, İstanbul, 313.
- Kazvinî 1315 Yahyâ-yı Kazvinî, *Lübbü't-Tevârih*, Yay. Seyyid Celâleddin-i Tahranî, Tahran.
- Kırzioğlu 1953 M.Fahrettin Kırzioğlu, *Kars Tarihi*, c. I, İstanbul.
- Lang 1997 David Marshall Lang, *Gürcüler*, Çev. Neşenur Domaniç, İstanbul: Ceylan Yayınları.

- Mü necimbaşı 1285 Ahmed Lütfullah Mü necimbaşı, *Sahaifü'l-Ahbar*, c. III, İstanbul.
- Minorsky 1955 V.Minorsky, "The Qara-Qoyunlu and The Qutb-Shas", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, XVII, 50-73.
- Minorsky 1957 V. Minorsky, *Persia A.D 1478-1490* (An Abridged Translation of Fadlullah b. Rüzbihan Khunji's Alem-Ârâ-yı Amini), London.
- Minorsky 1982 V. Minorsky, "Jihan-Shah Qara-Qoyunlu and His Poetry", *Medival Iran and Its Neighbours*, Preface by C.E. Bosworth, London, 271-297. (Türkçeye Çev. Mine Erol, "Kara Koyunlu Cihan Şah ve Şiirleri", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, II, 1970, 153-180).
- Minorsky 1997a V. Minorsky, "Uzun Hasan", *İA*, c. XIII, Eskişehir, 91-96.
- Minorsky 1997b V. Minorsky, "Tiflis", *İA*, c. XII/I, Eskişehir, 264-279.
- Nesibli 2002 Yunis Nesibli, "Orta Çağ Gürcü Kaynaklarında Türkler", *Türkler*, c. IV, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 713-721.
- Nevâî 1341 Abdülhüseyn-i Nevâî, *Esnad ü Mukâtebat-ı Târihi-yi İnan ez Timur tâ Şah İsmail*, Tahran.
- Özaydın 1990 Abdülkerim Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Roemer 1993 H. R. Roemer, "Türkmen Dynasties", *CHI*, Vol. VI, Cambridge, 147-188.
- Rumlu 1349 Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, Neşr. Abdülhüseyn-i Nevâî, c. XI, Tahran.
- Sanjian 1969 Avedis K. Sanjian, *Colophons of Armenian Manuscripts*, Cambridge.
- Sarwar 1939 Ghulam Sarwar, *A history of Shah Ismail Safawi*, Aligarh.
- Semerkandî 1360 Abdürrezak-ı Semarkandî, *Matla'ı Sadeyn ve Mecma'ı Bahreyn*, c. II/I, Yay. Muhammed Şefi, Lahor.
- Sümer 1986 Faruk Sümer, "Ak Koyunlular", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Say 40, İstanbul, 1-38.
- Sümer 1992 Faruk Sümer, *Kara Koyunlular*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Strange 1905 G.L Strange, *The Lands of Eastern Caliphate*, Cambridge
- Şadrüddîn 1999 Şadrüddîn Ebu'l-Hasan Ali İbn Nâşir İbn Ali el-Hüseynî, *Ahbârü'd-Devlet's-Selçukiyye*, Çev. Necati Lügäl, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Şerefhan 1971 Şerefhan, *Şerefname*, Çev. M. Emin Bozarslan, c. II, İstanbul: Ant Yayınları.
- Tâci-zâde 1956 Tâci-zâde Sadi Çelebi, *Münşeat*, Neşr. Adnan Erzi-Necati Lugal, İstanbul: İstanbul Enstitüsü Yayınları.
- Togan 1981 A. Zeki Velidî Togan, *Umumî Türk Tarih'ne Giriş*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Turan 1993 Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Turan 1997 Osman Turan, "Süleyman-Şah II", *İA*, c. XI, Eskişehir, 219-231.
- Tihrani 1993 Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, Yay. N. Lügal-Faruk Sümer, c. I-II, Ankara; Terc. Mürsel Öztürk, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, Ankara.
- el-Hüseynî 1960 Cafer b. Muhammed el-Hüseynî, *Tarih-i Kebir*, Alm. Terc. Abbas Zeryab-ı Khoyî, *Der Bericht Über die Nachfolger Timurs aus dem Tarih-i Kabir des Gaferî İbn Muhammed al-Husaini*, Mainz.
- Yinanç 1944 M. Halil Yinanç "Akkoyunlular", *İA*, c. I, İstanbul, 251-270.
- Yinanç 1997 M. Halil Yinanç, "Cihan-Şah", *İA*, c. III, Eskişehir, 173-189.
- Woods 1976 John E. Woods, *The Aqqoyunlu Clan, Confederation, Empire*, Chicago; Türkçeye Çev. Sibel Özbudun, *300 Yıllık Türk İmparatorluğu Akkoyunlular*, İstanbul: Milliyet Yayınları.